

HALİDE EDİP'İN *VURUN KAHPEYE* ROMANINDA FARKLI BOYUTLARIYLA MİLLÎ MÜCADELE'YE YAKLAŞIM

Erdoğan KUL*

Özet

Millî Mücadele dönemi, hem savaş yıllarında yazılmış belli sayıdaki romanda hem de sonraki yıllarda verilen çok sayıda eserde çeşitli yönleriyle ele alınmıştır. Kendisi de doğrudan cephelerde görev yaparak bu mücadelenin içinde bulunmuş olan Halide Edip, *Vurun Kahpeye* romanında, sadece düşman işgaline karşı kazanılan bağımsızlık savaşının mutlak ve kalıcı bir zafer için yeterli olamayacağını fark ettirmeye çalışır. Onun bakışına göre asıl zafer, bağımsızlığın ortadan kaldırılması yanında, yozlaşmış yönetim anlayışı ve işlevsizleşmiş eğitim-öğretim sisteminin Batılı modellere uygun olarak düzenlenmesiyle kazanılacaktır. Böylece yazar, Millî Mücadele'ye daha kapsamlı ve uzun vadeye yayılmış çabaları da sürece dâhil eden bir bakış ortaya koyar. Romanda, Kuva-yı Milliye yüzbaşı Tosun Bey'in askerî planda yürüttüğü mücadele ile nişanlısı Aliye'nin bir öğretmen olarak eğitim-öğretim cephesinde verdiği mücadele aynı düşünsel arka plana dayalı, aynı amaca dönük, birbirini tamamlayan ve birbirini anlamlı kılan eylemler olarak gösterilir. Bu yazıda, Halide Edip'in *Vurun Kahpeye* romanındaki farklı Millî Mücadele yaklaşımı ana noktalarıyla değerlendirilmeye çalışılacaktır.

Anahtar Sözcükler: Millî Mücadele, Halide Edip, Roman, Eğitim-Öğretim, Modernleşme.

---

* Yrd. Doç. Dr., Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü. E-posta: erdogankul@gmail.com

APPROACH TO THE NATIONAL STRUGGLE WITH DIFFERENT DIMENSIONS IN THE NOVEL “VURUN KAHPEYE” (HIT THE WHORE) WRITTEN BY HALİDE EDİP

Abstract

The period of National Struggle has been discussed and dealt both in a certain number of novels written in the war years and in the great number of masterpieces produced in the following years with its various aspects. Halide Edip, who herself also involved in this struggle by working directly at frontlines, in her novel named "Vurun Kahpeye", tries to make the reader aware of the fact that the independence war won against invasion of enemy alone could not be sufficient for an absolute and permanent victory. According to her point of view, the main/permanent victory will be won, besides elimination of the bigotry, by designing the degenerated management mentality and the nonfunctional education system in conformity with Western models. Thus, the Author reveals a point of view which included into the process also the more comprehensive and long-term efforts spread over the National Struggle. In the Novel, the struggle carried out by Tosun Bey, Captain of "Kuva-yı Milliye" (National Military Forces), at Military Plan and the struggle given by his fiancée Aliye at the front of education as a teacher have been displayed and described as the events based on the same intellectual background, which are oriented towards the same purpose, complementary and made each other meaningful. In this paper, Halide Edip's approach to the National Struggle which is different in her novel called "Vurun Kahpeye" will be tried to be evaluated and studied with the main points.

Key Words: *National Struggle, Halide Edip, Novel, Education, Modernization.*

Giriş

Çanakkale zaferine, Irak'ta ve Kafkas Cephesi'nde gösterdiği başarılarla karşın I. Dünya Savaşı'ndan yenik ayrılan Osmanlı Devleti; 30 Ekim 1918'de imzalanan Mondros Mütarekesi'nin ilgili hükümleri uyarınca İtilaf devletlerinin dört bir yandan işgaline uğramakta, sınırlarını ve varlığını yitirme noktasına doğru sürüklenmekteydi. O nedenle, İstanbul hükümetinin gücünü ve iradesini bütünüyle yitirdiği bu süreçte, Anadolu ve Rumeli'de halkın işgal karşısındaki tepkisi örgütlü bir direnişe, bir kurtuluş mücadelesine dönüşmeye başlamıştı. Nitekim bunun bir sonucu olarak kurulan "Müdafaa-i Hukuk" cemiyetleriyle birlikte 1919'un başlarından itibaren silahlanan ve "Kuva-yı Milliye" olarak adlandırılan gruplar; Karadeniz, Ege ve Güneydoğu'da bu mücadele duygusu içinde bazı çatışmalara giriyorlardı. 19 Mayıs 1919'da Samsun'a çıkan Mustafa Kemal, 22 Haziran 1919'da yayımladığı Amasya Tamimi ile milletin bağımsızlığını

yine milletin azim ve iradesinin sağlayacağını ilan ederek, verilecek kurtuluş mücadelesinin aktörlerini ve dayanağını açıklamış oluyordu. Böylece Türk milletinin, imzalanışından üç gün sonra yürürlüğe giren 11 Ekim 1923 tarihli Mudanya Mütarekesi'ne ve hükümleri çeşitli tarihlerde uygulamaya geçirilen 24 Temmuz 1923 tarihli Lozan Antlaşması'na kadar verdiği "Kurtuluş Savaşı" başlıyordu.

"Millî Mücadele Dönemi" olarak da adlandırılan bu savaş süreci, gerek sığağı sığağına yaşandığı zaman aralığında gerekse de sonraki yıllarda çeşitli yönleriyle pek çok romana konu olmuştur. Bunlardan bir kısmında [*İstanbul'un İcyüzü/ İstanbul'un Bir Yüzü* (Refik Halit Karay), *Gün Batarken* (Ercüment Ekrem Talu), *Çıldırın Kadın* (Ethem İzzet Benice), *Zâniyeler* (Selahattin Enis Atabeyoğlu), *Gizli El* (Reşat Nuri Güntekin), *Coşkun Gönül* ve *Harp Dönüşü* (Burhan Cahit Morkaya), *Çoban Yıldızı* ve *Pervin Abla* (Mahmut Yesari), *Cânân* ve *Mahşer* (Peyami Safa), *Billûr Kalp* (Hüseyin Rahmi Gürpınar), *Acılar* (Agâh Sırrı Levend)] ana konu ya da değini düzeyinde -Millî Mücadele'nin de zeminini oluşturan- I. Dünya Savaşı sonrasında olumsuz koşulları ve bu durumu kendilerince fırsata çeviren "savaş zenginleri"/"vurguncular" (Kacıroğlu 2009: 117-136) anlatılırken asıl ağırlığı oluşturan kısmında ise farklı açılardan Millî Mücadele'ye yer verilir: *Ateşten Gömlek*, *Vurun Kahpeye*, *Zeyno'nun Oğlu* (Halide Edip Adivar); *Sodom ve Gomore*, *Yaban*, *Ankara* (Yakup Kadri Karaosmanoğlu); *Çalikuşu*, *Yeşil Gece*, *Eski Hastalık* (Reşat Nuri Güntekin); *Kan ve İman* (Ercüment Ekrem Talu); *Dikmen Yıldızı* (Aka Gündüz); *Halâs* (Mehmet Rauf); *Gökmen* (Güney Halim); *Bir Akşamdı*, *Sözde Kızlar*, *Biz İnsanlar* (Peyami Safa); *Allahısarmarladık* (Esat Mahmut Karakurt); *Nişanlılar* (Burhan Cahit Morkaya); *Yalnız Dönüyorum* (Şükûfe Nihal); *Dinmez Ağrı* (Mükerrem Kâmil Su); *Mülazımın Romanı* (Abidin Daver); *Türk Yıldızı Emine* (Kâmil Yazgıç); *Toprak Mahkûmları* (Sıtkı Şükrü Pamırtan); *Esir Şehrin İnsanları*, *Esir Şehrin Mahpusu*, *Yorgun Savaşçı* (Kemal Tahir); *Kalpaklılar*, *Dolu Dizgin* (Samim Kocagöz); *Pertev Bey'in Üç Kızı* (Münevver Ayaşlı); *Toz Duman İçinde*, *Vatan Dediler* (Talip Apaydın); *Kutsal İsyân*, *Anadolu'da Bir Yunan Askeri* (Hasan İzzettin Dinamo); *Var Olmak*, *Vatan Tutkusu* (İlhan Tarus); *Küçük Ağa* (Tarık Buğra); *Bozkırda Sabah* (Bekir Büyükarkın); *Yüzbaşı Selahattin'in Romanı* (İlhan Selçuk); *Kurtlar Sofrası*, *Sırtlan Payı*, *Dersaadet'te Sabah Ezanı*, *Allah'ın Süngüleri: Reis Paşa* (Attila İlhan); *Bir Göçmen Kuştu O*, *Emir Bey'in Kızları* (Ayla Kutlu); *Üç Aliler Divanı*, *Çiçekli Mumlar Sokağı* (Yılmaz Karakoyunlu); *Ankara 1920* (Celal Hafıfbilek); *İzmir'in İşgalinden Kurtuluşu* (Ferzan Gürel); *Gazi ve Fikriye*, *Millî Mücadelede Çamlıca'nın Üç Gülü* (Hıfzı Topuz); *Ulus Dağına Düşen Ateş* (Mustafa Yıldırım); *İzmir: 13 Eylül 1922* (Mehmet Coral); *19 Mayıs 1919*, *Şu Çılgın Türkler* (Turgut Özakman); *Veda/ Esir Şehirde Bir Konak*

(Ayşe Kulin)... Millî Mücadele'nin gerek doğrudan savaş süreci ve sahneleriyle gerekse fon olarak yer bulduğu bu romanlarda, İstanbul'un yanı sıra Anadolu'nun çeşitli kent, kasaba ve köylerine kadar uzanan bir mekânsal genişlikten ve değişik bakış açılarından Millî Mücadele konusu işlenir (Sevinç 2009: 2011-2040). Cumhuriyet döneminde "savaş"ı merkeze alan romanlar çoğunlukla Millî Mücadele'yi hareket noktası almış, "günümüzde ulusalcılığın yükselmesine paralel olarak yeniden Milli Mücadele'ye ve Milli Mücadele'nin yeni biçimlerine odaklanmıştır" (Türkeş 2006: 62).

Söz konusu eserler arasında Halide Edip'in *Ateşten Gömlek* ve *Vurun Kahpeye* romanları, hem yazıldığı dönemi anlatması hem de yazarın mücadeleye doğrudan katılımına dayanan tanıklıklardan izler taşıması dolayısıyla özel bir önem taşır. 15 Mayıs 1919'da İzmir'in işgal edilmesinden sonra başlayan protesto mitinglerinde aktif rol oynayan Halide Edip; Fatih, Kadıköy, Sultanahmet mitinglerinde konuşmalar yapmış, İtilaf devletleri temsilcilerine verilmek ve aynı zamanda cami ve mescitlerde okunmak üzere hazırlanan protesto bildirimlerini yazıp imzalayanlar arasında yer almıştır (Altınkaynak 2004: 3). Bunun yanı sıra Batı cephesinde de bulunmuş, görevlendirilme talebi üzerine Mustafa Kemal'den aldığı 18 Ağustos 1921 tarihli olumlu yanıtla önce onbaşı, sonra çavuş, İzmir'in kurtuluşu sırasında da başçavuş olarak Ocak 1922'de Ankara'ya dönene kadar cephe görevini sürdürmüştür (Adıvar 1979: 179). Sanat anlayışı ve konuları bakımından Halide Edip'in 1923'e kadar yazdığı romanların iki ana grubu teşkil ettiğini belirten Çetişli (2007: 217); bireyin dünyasını esas alan *Heyulâ*, *Raik'in Annesi*, *Seviye Talip*, *Handan* ve *Mev'ud Hüküm*'ü bu bakımdan "ferdiyetçi," toplumu esas alan *Yeni Turan*, *Ateşten Gömlek* ve *Vurun Kahpeye*'yi ise "toplumcu" roman grubuna dâhil eder.

Yeni Turan'la (1913) başlayan bu toplumcu yönelimin Millî Mücadele eksenindeki ilk ürünü olan *Ateşten Gömlek*'i (1922), *Vurun Kahpeye* (1923) izler. *Ateşten Gömlek*'te, Sakarya Savaşı'nda yaralanan Peyami'nin anıları etrafında Millî Mücadele'den kesitler sunulurken *Vurun Kahpeye*'de, idealist bir öğretmen olan Aliye'nin görev yaptığı kasabada geriliğe ve gericiliğe karşı verdiği mücadele merkeze alınır. Kahraman'a göre (2003) romanın düşünsel yapısı, "Kurtuluş Savaşı döneminin neredeyse bugün de tıpa tıpa aynı olan ideolojik açılımının bir uzantısıdır." 1923'te *Akşam* gazetesinde tefrika edilen ve eski harflerle ilk basımı 1926'da (Mahmut Bey Matbaası, İstanbul), yeni harflerle ilk basımı ise 1943'te (Remzi Kitabevi, İstanbul) yapılan roman, bugüne kadar üç kez filme de aktarılmıştır (Kalpaklı 2014: 11). Biz bu yazımızda, eserin kaynakçada yer verdiğimiz son basımını kullanacak, oradan yapacağımız alıntılara ait sayfa numaralarını ayrıca içinde belirtmekle yetineceğiz.

1. Olay Akışı

Annesini ve yüzbaşı olan babasını küçük yaşta kaybeden Aliye, kimsesiz geçen öğrenim yaşamını Dârümuallimat'ta (Kız Öğretmen Okulu) tamamladıktan sonra Anadolu'da görev alma isteğiyle öğretmenliğe başvurur. Bunun üzerine, kimsenin gitmek istemediği bir kasaba okuluna ataması yapılır. Burada, onu vefat eden kızları Emine'nin yerine koyan yaşlı bir karıkocanın, Ömer Efendi ve Gülsüm Hala'nın yanında kalır. Göreve başladığı okul bakımsız ve pis, öğrencileri laubali ve yaramazdır. Okulun diğer öğretmeni Hatice Hanım ve Maarif Müdürü de mevcut yapıya uygun hareket etmektedirler.

Aliye, bu duruma kayıtsız kalmaz; okulda ayrıcalıklı davranılmaya alışmış eşraf çocuklarından Sabri'nin bir çocuğu dövmesine engel olur, ceza olarak onu okuldan evine gönderir. Böylece kasabanın en zenginlerinden olan Kantarcıoğulları'nın da düşmanlığını kazanır. Kantarcıoğulları'ndan Uzun Hüseyin, yanında Sabri'yle bir gün dersin ortasında sınıfa girer ve Aliye'ye hakaret ve tehdit dolu sözlerle çıkışır. Aliye, Uzun Hüseyin'in karşısında pes etmez, onu okuldan dışarı çıkarır. Bu olay, öğrencilerde ve etrafta şaşkınlık yaratır. Güzelliği ve sağlam kişiliğiyle Aliye, kasaba halkının ilgi odağı olmuştur. Başta Uzun Hüseyin olmak üzere kasaba eşrafının gençleri Aliye'ye talip olmaya, onu Ömer Efendi'den istemeye başlarlar; ama hepsi tek tek reddedilir. Maarif Müdürü'nün ve çoğu kasaba erkeğinin de Aliye'de gözü vardır.

Bir yandan da İzmir'i işgal eden Yunanlılar ilerlemeye, kasabaya yaklaşılmaya başlamışlardır. Kimse Yunan işgalini istemediği hâlde eşraf Kuva-yı Milliye hareketini bir tür Bolşeviklik olarak görmekte, mallarına el koyup halka dağıtacağından endişelenmektedir. Bazıları ise körü körüne İstanbul hükümetine bağlıdır. Bu nedenle kasabada Kuva-yı Milliye konusunda bir ikilik vardır. Millî duygularını güçlendirmek amacıyla öğrencilerine marşlar okutup ellerinde bayraklarla gezdiren ve bu davranışıyla Kuva_yı Milliye yanlısı olduğunu belli eden Aliye, bir cuma namazı çıkışında halkı meydanda toplayıp Kuva-yı Milliye aleyhine vaaz veren Hacı Fettah Efendi'nin sözlerine tanık olur. Bundan rahatsız olan Hacı Fettah Efendi, çevresindekileri, erkeklerin içinde yüzü gözü açık şarkılar söyleyerek dolaştığını söylediği Aliye'ye karşı kışkırtmaya çalışır. Zaten kendi dünya görüşüne, istediği kadın modeline ve tüm bunlarla kurduğu çıkar ilişkilerine uygun bulmadığı için başından beri Aliye'ye karşı bir düşmanlığı vardır.

O sırada kasabaya, Kuva-yı Milliye komutanlarından genç bir yüzbaşı olan Tosun Bey ve arkadaşları gelir. Kasabada bulunduğu süre içinde Ömer

Efendi'nin evinde kalması uygun bulunan Tosun Bey, ertesi gün eşrafı toplayarak, arkadaşlarının ihtiyaçları için kasabanın ileri gelenlerinden bir miktar para toplayacağını açıklar. Hakkında olumsuz bilgiler aldığı Hacı Fettah Efendi'nin karşı çıkması üzerine maiyetindekilerden, cezasını sonra belirleyeceğini söyleyip onu götürmelerini ister. Para vermekten kaçınan eşraf, bu isteği çarpıtarak yalmaya başlar; kısa sürede kasaba halkı, Tosun Bey'in yoksul zengin demeden herkesi haraca kestiği, itiraz edenlere işkence yaptığı söylentileriyle korkuya kapılır. Kadınlar toplanarak Tosun Bey'e engel olması ve Hacı Fettah Efendi'yi serbest bırakmasını sağlaması için Aliye'ye yalvarırlar. Aliye, istediklerini yapacağı konusunda Hacı Fettah Efendi'nin yaşlı eşine söz verir. Bu kararlılıkla Tosun Bey'in karşısına çıkan Aliye, gerçeği öğrenir. İlk karşılaşmalarında Tosun Bey'le aralarında başlamış olan duygusal ilgi de aşka ve evlilik kararına dönüşür; Tosun Bey onu Ömer Efendi'den ister. Kasaba halkı huzurunda, kimseden para almayacağını, Aliye ile nişanlandığını, düşman askerlerini engellemek üzere bir köprüyü imha etmeye gideceklerini, on beş gün sonra dönüp düğün yapacağını, bu mutlu günün hatırına Hacı Fettah Efendi'yi de affettiğini söyleyip kasabadan ayrılır.

Serbest kalan Hacı Fettah Efendi ve Kantarcıların Küçük Hüseyin Efendi ise hain bir plan kurarlar: Yunan karargâhına giderek komutanı bilgilendirecek, Tosun Bey'in kasabaya dönüp Aliye'yi almasını engelleyeceklerdir. Sabah erkenden karargâha giderek komutan Damyanos'a Tosun Bey'in planını anlatırlar. Kasabaya geldiklerinde kendilerini en iyi biçimde karşılayıp ağırlayacaklarına, halkı da buna razı edeceklerine söz verirler. Ayrıca Ömer Efendi'nin topraklarını Hacı Fettah Efendi'ye, Aliye'yi de Uzun Hüseyin Efendi'ye vermesi konusunda Damyanos'u ikna etmeye çalışırlar.

Nitekim, iki oğlu Çanakkale'de şehit düşmüş bulunan Latif Ağa'nın mevlit okuttuğu ve Ömer Efendi'nin ticari bir nedenle şehirde bulunduğu bir gece Damyanos'un kuvvetleri kasabayı işgal eder. Halk, Kuva-yı Milliye karşıtlığı dolayısıyla Hacı Fettah Efendi'nin bu işe bir çare bulabileceğini umarak ondan medet umar, ricada bulunur. Onları kurtaracağını söyleyen Hacı Fettah Efendi, bir yandan da yeni planlar yapmaya devam eder: Kasabanın günahkâr ve güzel kadınlarını Yunan askerlerine peşkeş çekerek onların gönlünü kazanacak, bu sayede itibarını da artıracak, sonra bu kadınları taşlatıp öldürterek şeriatın emrettiği cezayı vermek suretiyle Allah'ın rızasını kazanacaktır. Kasaba zenginlerinin listesini çıkaran Damyanos'un asıl amacı, Anadolu'dan son vurgununu yapıp servetini katlamak, askerlerinin de öbürlerini yağmalamasına göz yummak, bu arada halkı baskıyla kontrol altında tutmaktır. Kafasını sürekli meşgul eden

Aliye'nin de kapısına nöbetçi dikmiştir; maddi hedeflerine ulaştıktan sonra Aliye'yi elde edeceğini düşünmektedir.

Nöbetçilere görünmeden duvara tırmanarak Aliye'nin penceresinden içeri giren Durmuş adındaki öğrencisi, Ömer Efendi'nin yakalanıp askerlerce götürüldüğünü haber verir. Aliye, Damyanos'la konuşup Ömer Efendi'yi kurtarmak için Durmuş'un geldiği yoldan gizlice dışarı çıkar; komutan, Aliye'yi etkilemek, gönlünü kendine çevirmek umuduyla Ömer Efendi'yi serbest bırakır. Kalbinde, Aliye'ye karşı, daha önce hiçbir kadına duymadığı duyguların uyandığını fark eder; ona âşık olmuştur. Önce Aliye'yi mutlaka görmeye geleceğini düşündüğü Tosun Bey'i, sonra da tüm servetine el koyacağı Hüseyin Efendi'yi ortadan kaldırıp Aliye'yle birlikte Yunanistan'a gitme hayalleri kurmaya başlar. Damyanos, Ömer Efendi serbest kaldığı sürece Tosun Bey'i yakalamasının mümkün olamayacağına Hüseyin Efendi'nin kendisini ikna etmesi üzerine Ömer Efendi'yi yeniden tutuklatır. Bu kez Aliye'nin isteğini yerine getirmez; ona olan aşkını itiraf edip kendisiyle Yunanistan'a gelmeyi kabul ederse hem Ömer Efendi ve Tosun Bey'i hem de kasabayı kurtarmış olacağını söyler. Aliye, bu kadarına tahammül edemeyeceğini düşünerek bu teklifi reddeder. Bunun üzerine Damyanos, Ömer Efendi'yi idam etme tehdidiyle Aliye'yi korkutur. Aliye, son çare olarak Hacı Fettah Efendi'den ve Uzun Hüseyin Efendi'den ricada bulunmaya gider; ama hüsrana içinde, işittiği kaba sözler ve uğradığı çirkin muameleler karşısında bu kararından dolayı büyük bir pişmanlıkla geri döner.

Aliye, Damyanos'un ne kadar iyi bir adam olduğunu kanıtlamak için Ömer Efendi'yi astırmayıp Yunanistan'a sürgün edeceğini söylediği görüşmeden dönerken yolun kenarında gizlenip kendisini bekleyen Tosun Bey'le tekrar karşılaşınca olup bitenleri ağlayarak ona anlatır ve artık gücünün kalmadığını söyleyip kendisini buradan kaçırmasını rica eder. Tosun Bey Aliye'ye, aşklarının memleket meselesinden ayrı bir yeri olamayacağını, dayanması gerektiğini, bir hafta sonra ya kendisinin ya da Kaptan Selim'in yeniden gelip kendisinden bilgi alacağını belirterek ondan, bu sırada Yunan askerinin ve cephanesinin yerini öğrenmesini ister.

Ömer Efendi, Yunanistan'a sürülür; tarlalarının bir kısmına Hacı Fettah Efendi sahip olur. Damyanos Atina'dan çağrılıp tekrar dönene kadarki sürede Hacı Fettah Efendi ve Uzun Hüseyin Efendi kendilerini halka sanki Kuva-yı Milliye taraftarı gibi göstermeye çalışmışlar, bunda da başarılı olmuşlardır. Aliye'nin uzunca bir süre haber alamadığı Tosun Bey ise önemli bir görevle gizlice kasabaya girmeyi başarır ve Durmuş'un izlediği yöntemle o gece Aliye'nin yanına gelir. Gündüz orada saklanacağını, Türk kuvvetlerinin hücumu geçtiğini, bu hücumun zaferle sonuçlanması için

yapması gereken görevi yerine getirmek üzere akşam karanlığında ayrılacağını söyler. Ama kapıdaki nöbetçilerin sayısı artmış, Aliye'nin evine yönelik gözetim birden yoğunlaşmıştır. Bu durumda Tosun Bey'in oradan nasıl kaçabileceğini düşünürler. Aliye'nin aklına bir fikir gelmiştir: Damyanos'a gidecek, bazı isteklerinin karşılanması durumunda evlilik teklifini kabul edeceğini söyleyecektir. Öyle de yapar; evinin etrafındaki kuşatmanın kaldırılmasını, düşmanı olan Uzun Hüseyin Efendi ile herkese kötülüğü dokunan Hacı Fettah Efendi'nin tutuklanmasını ister. Damyanos'un olası bir kuşkusunu önlemek için de artık karargâhta kalacağını, ama inançları gereği nikâh kıyılana kadar onunla birlikte olmayacağını açıklar. Damyanos, bu koşulların hepsini kabul eder.

Sabaha doğru büyük bir gürültü kopar; Türk ordusu kasabaya girmiş, düşman cephanesini imha etmiş, geçiş köprüsünü havaya uçurmuş, kurtuluş planını başarıyla gerçekleştirmiştir. O panik ve kargaşa atmosferinde Aliye karargâhtan kaçır. Kasabada hiç Yunan askeri kalmadığına kanaat getiren halkın ilk işi, hapisanedekileri kurtarmak olur. Bunlar arasında Hacı Fettah Efendi ve Uzun Hüseyin Efendi de vardır. Halk, bunlara millî birer kahraman gibi davranır.

Hacı Fettah Efendi, orduyu karşılayıp zaferi kutlamadan önce kasabanın namusunu kirleten, din ve ahlak kurallarını çiğneyen bazı kahpelerin de temizlenmesi gerektiğini söyler. Vaktiyle Yunan askerlerine peşkeş çektiği kadınlarla birlikte Aliye'yi tekbir sesleri ve "Vurun kahpeye!" nidaları arasında linç ettirir. Kasabaya ilk giren Binbaşı Âli Bey'in kumandasındaki alayı, Uzun Hüseyin Efendi'yle birlikte en önde karşılar. Yalan ve iftira dolu ifadelerle de linç olayının açıklamasını yaparlar. Latif Ağa ise işin içyüzünü anlatır. Bir ay sonra kasabaya gelen İstiklal Mahkemesi, yargılama sonucunda hıyanetlerini sabit bulduğu Fettah Efendi ile Uzun Hüseyin Efendi'yi, kadınları öldürdükleri meydanda asarak idam eder. Görevi sırasında vücudunun yarısını kaybeden Tosun Bey, kasabaya döndüğünde Durmuş'tan olup bitenleri öğrenir; Binbaşı Âli Bey'e durumu açıklayıcı bir mektup yazarak ondan Aliye'nin mezarını yaptırmasını, kahramanlığını duyurmasını, temiz adını iade etmesini ister.

2. Kişi ve Mekân Ögeleri Ekseninde Somutlanan Millî Mücadeleci Bakış Açısı

Edebî metinde bütünlüğün sağlanması, onu oluşturan ögeler aralarında kurulan organik bağla mümkündür. Metnin yapısı, ögelerinin hem kendi başlarına hem de birbirleriyle ilişkileri bakımından sahip oldukları nitelik ve yüklendikleri işlevle bağlantılıdır. Bu nedenle ögeler, bütüncül bir yapı oluşturmada birbirlerinden soyutlanarak ele alınmaz; çünkü bunların her

birinin varlığı öbürüne bağımlı olarak ortaya çıkar ve sonuçta bu karşılıklı bağımlılık, yapısal bütünlüğü sağlamadaki işlevleri bakımından onları birbirleri için zorunlu hâline getirir. Bu bakımdan metin, yapısal bütünlüğü yaratma işleviyle birbirini oluşturan ve birbirine bağlanan ögeler toplamı olarak da düşünülebilir. Dolayısıyla roman ve öykü gibi kurmaca metin türlerinin ana ögeleri arasında sayılan olay/durum, zaman, mekân, kişi, ileti ögeleri de bu yönde değerlendirilmelidir. Tez ya da iletinin öne çıktığı roman ve öykülerde öbür ögeler, aynı zamanda onu hazırlayıcı, sezdirici, açıklayıcı ya da güçlendirici bir işlev görürler. *Vurun Kahpeye* romanında özellikle kişi ve mekân ögelerinin verilmesi, bunlara ilişkin yapılan saptamalar “tez” ya da “ileti” açısından önemli bir işleve sahiptir. Söz konusu ögeler bu işlev açısından irdelendiğinde; yazarın Millî Mücadele’ye çokyönlü yaklaşımının, savaş ve zafer kavramlarına yüklediği anlamların, bağımsızlaşma ve bağımsızlık anlayışının tutarlı bir bakış açısına oturacak biçimde somutluk kazandığı, ayrıca romanın yapısal bütünlüğünü güçlendirecek biçimde birbiriyle ilişkilendiği görülecektir. Bunları, teze/iletiye göre konumlandırılışları bakımından bir karşıtlık ilişkisi içinde değerlendirmek de mümkündür. Biz bu karşıtlıklara, ön bir sınıflandırma üzerinden değil, yeri geldikçe değineceğiz.

2.1. Kişiler

Halide Edip’in romanlarında genellikle rastlandığı biçimiyle bu romanında da kişiler, karakterlerine uygun bir fiziksel görünüme sahiptir. Alemdar Yalçın’ın (2012: 192) da belirttiği gibi, “İyi kahramanlar fizik olarak da iyidirler. Kötülerin ise ruh dünyaları fizik yapılarına ve suratlarına aksetmiştir.” Roman tekniği açısından bunun nasıl bir zaafa yol açtığını bir yana bırakarak, romanın tezi/iletiyi yönünden nasıl bir işlev gördüğünü belirlemeye çalışalım.

2.1.1. Bireyler

Romanın merkezî kişisi olan **Aliye**, küçük yaşta annesini veremden kaybettikten sonra şehit düşen yüzbaşı babasının da izini bulamamış, kimsesiz ve yalnız çocukluğunu “Darülmuallimat’ın tahta sıraları arasında” geçirmiştir. “Bütün yetim kızlar gibi şifasız bir şefkat ve muhabbet ihtiyacı, yine bütün kimsesizler gibi her nazardan kendi ruhuna kaçan, gömülen çekingen ve sumut bir ruhu var”dır (s. 22). Tüm sevme ihtiyacını ise okulun başhademesi Güllü Kadın’ın ihtiyar ve tembel kedisine yöneltmiştir. Genç ve güzel bir kızdır. “Pembe, ince yüzünde iki kocaman menekşe gibi siyah kirpikli gözler”e, “küçük bir çocuk burnu”na, “nar çiçeği goncası gibi garip bir ağız”a sahiptir. “Biraz yumuşak ve kıvrırcık siyah saçları, itina ile örttüğü sıkı, siyah baş örtüsünün altından şakaklarına, ensesine, yanaklarına,

boynuna" dökülmektedir (s. 21). Duyarlı olduğu kadar güçlüdür de. Duyarlılığını annesinden, gücünü babasından almıştır. İyi eğitim görmüş, yurtsever, ilerici, ilkeli, inançlı, mücadeleci, idealist, dürüst ve namuslu bir hanım olan Aliye'nin roman boyunca olumsuz bir söz ya da davranışına rastlanmaz. Her zaman dengeli, ölçülü ama ödünsüz davranışlar ortaya koyar. Eş seçimi konusunda da duygu ve düşünce dünyası arasında gözettiği bir dengeye göre kararını vermiştir. Kendi rahatlığını ve çıkarlarını, toplumun rahatlığı ve çıkarlarından ayrı görmez; âdil, eşitlikçi, paylaşımcı ve toplumcu bakışının, aldığı modern anlayıştaki eğitimle de ilgisi vardır. Aile ve çevre desteğinden yoksun büyüdüğüne göre, kişiliğini ve düşünce dünyasını biçimlendiren tek etmenin okul olduğu söylenebilir. Yazarın, her yönüyle genç Türk kızlarına rol model olarak çizdiği bir karakterdir. Bütün bu olumlu özellikleriyle Aliye, Kuva-yı Milliye yanlısı olarak Millî Mücadele sürecinde kendi cephesinden bir savaşım vermiştir.

Kuva-yı Milliyeci ve Aliye'nin nişanlısı olan **Tosun Bey**, "Karadeniz sahillerinin yetiştirdiği bülend, haşın ve kartal yüzlü, mütehakim ve güzel bakışlı bir genç yüzbaşı"dır. "Yunanlıların İzmir'e girdiği gün, hemşehrilerinden bir çete ile" dağa çıkmıştır (s. 48). Yunan orduları en çok onun çetesinden ürkmekte, köylüler en çok onunla ilgili öyküler anlatmaktadır. Romanda, Tosun Bey'in güçlü ve yapılı bir bedene, "küçük, kumral bıyıkları altında kırmızı kavi dudaklar"a, "kartal burun"a (s. 172) sahip oluşu dışında fiziksel özelliklerine pek yer verilmez. Onun asıl öne çıkarılan özelliği, bütün duygu ve düşüncelerine egemen olan yurt aşkıdır. Yurt topraklarını düşman işgalinden kurtarmak için canını verinceye kadar yapmayacağı şey yoktur. Aliye'nin sahip olduğu olumlu özelliklerin çoğuna, erkek kişiliğine özgü biçimleriyle o da sahiptir. Âdil, korkusuz, ilkeli, güçlü, inançlı, güvenilir ve lider kişiliğiyle halkın güvenliğini olduğu kadar namusunu korumakla da kendini sorumlu tutar. Hiçbir sorumsuz davranışı, istismarı, gayrimeşru ilişki ve davranışı olmamıştır. Karar alıp uygularken akılcı, çokyönlü, etki altında kalmadan düşünür. Güvenilir olduğu kadar sevdiklerine güvenen, bunu da yeri geldiğinde doğrudan belli eden biridir. İlerici yaklaşımıyla dinin yobazca, salt biçimsel ölçütlere göre yorumlanmasına karşıdır. Aliye'nin eğitim cephesinde verdiği savaşımı Tosun Bey doğrudan askerî çatışma alanlarında vermektedir; böylece bu ikili, Millî Mücadele'nin birbirini anlamlı kılan ve bütünleyen iki yönünün özneleri olarak kader birliği etmişlerdir.

Aliye'yi evine alarak koruyan ve kızı yerine koyan **Ömer Efendi**, kasaba eşrafındandır; halk arasında Kuva-yı Milliyeci olarak tanınmaktadır. Tosun Bey de kasabaya geldiğinde onun evinde misafir olmuştur. İyi niyetli, dürüst, babacan, erdemli ve yurtsever bir kişidir. Aynı zamanda İdare

Meclisi üyelerinden olan Ömer Efendi “abani sarıklı, temiz yüzlü, kır sakallı”dır; “taşranın bazen insanın canını gören, görmüş geçirmiş, mahzun, siyah gözleriyle insana bakan bir siması” vardır (s. 25). İster istemez muhatap olmak zorunda kaldığı kasabadaki kirli ilişkilerden, düzenbazlıklardan –karşı tarafta aleni düşmanlık uyandırıp hedef hâline gelmeden- kendisini ve ailesini uzakta tutabilmeyi başarmıştır. Dinî inancını samimiyetle yaşayan bir Müslümandır.

Ömer Efendi’nin eşi **Gülsüm Hala** da onunla aynı duygu ve düşünce dünyasının insanıdır. Anaç, merhametli, hoşgörülü, dindar, ileri fikirliliğe açık bir Anadolu kadınıdır. Aliye’yi, Ömer Efendi’yle birlikte, vefat eden kızları Emine’nin yerine koyup öyle sevmişlerdir. Varlığı, daha çok Ömer Efendi ve Aliye ekseninde hissettirilir.

Aliye’nin öğrencisi olan **Durmuş**; babasının ölümünden sonra amcasının dükkânında çıraklık yaparak annesine bakmaya çalışmış, iki yıl sonra Latif Ağaların evine gündelikle yerleşen annesi okumasını istediği için okula gönderilmiş, on on bir yaşlarında, yoksul bir Anadolu çocuğudur. Cesur, zeki, hareketli ve yardımseverdir. Açık mavi gözleri, çukur çenesi, kirli elleri ve sırtında yırtık gömleğiyle Aliye’nin zor zamanlarında hep yanındadır. “Ömrünün en taze senelerinde aziz anasının bütün yükünü omuzlarında taşımaya alışmış olan bu küçük erkek kalbi, dünyanın en cesur, en âlim, en harikulade mahluku diye telakki ettiği muallimenin, kendi masum kalbiyle en zayıf, en kimsesiz ve en kardeş tarafını sezmiş”tir (s. 148-149). Öğretmenine karşı aşırı bir sevgisi ve hayranlığı vardır. Tosun Bey’e de sevgi ve güven dolu duygular beslemektedir. Nöbetçilere yakalanma riskini göze alarak Aliye’nin penceresine tırmanıp Ömer Efendi’nin tutuklandığını haber veren, gerek nöbetçilere yakalanmadan eve giriş çıkışlarında gerekse Tosun Bey’le buluşmalarında ve haberleşmelerinde ona yardım eden, koruyucu meleği gibi yanından ayrılmak istemeyen Durmuş; kişiliği ve eylemleriyle tam da küçük bir Kuva-yı Milliye neferi gibidir.

Ömer Efendi’yi kardeşi gibi seven **Latif Ağa**, iki oğlunu Çanakkale’de şehit vermiş acılı bir babadır. Oğulları için her yıl mevlit okutturur. Hacı Fettah Efendi’ye düşmandır. Dürüst ve duyarlı bir kişiliktir. Kasabanın işgalden kurtuluşundan sonra ilk gelen Türk alayının komutanı Âli Bey’e, kendilerinin de bulunduğu ortamda Hacı Fettah Efendi ve Uzun Hüseyin Efendi’nin çevirdiği dolapları, olayların içyüzünü açıkça anlatan odur. Yaşanan kıyım ve acılardan, yoksul halkın yaşadığı perişanlıklardan artık bıkmıştır.

Kasabadan tesadüfen geçerken Latif Ağa'nın mevlidini okuyan **İstanbullu Mevlevi Dede**; Aliye'nin İslam ve iman anlayışını doğrulayan, pekiştiren, zor zamanlarında ve ölüm ânında manevi bir güç olarak hayalinde belirip iç âlemini nurlandıran, "sarı yüzü çenesine doğru incelen, seyrek ve beyaz sakallı bir ihtiyar"dır. "Derin yüzü, güzel sesi onu Allah'a temas eden bir aziz vecdiyle sarsmış"tır (s. 85). Hâli, tavrı, görünümü ile "veli" izlenimi bırakan bu ihtiyar, Aliye'nin algısı üzerinden "ideal din adamı" olarak verilir.

Buraya kadar sözünü ettiklerimiz; romanda olumlanan, üstün nitelikleri ve eylemleri yönünden Millî Mücadele hareketiyle bağlantılanan kişilerdir. Dolayısıyla sıralanan özellikler, tek tek bireyler açısından verilmekle birlikte aynı zamanda onların taraf oldukları ya da temsil ettikleri bu mücadelenin temel niteliklerini de imlemekte; hangi düşünce, duyarlık, niyet ve davranışlara sahip kişilerce benimsendiği ya da yürütüldüğü bilgisi üzerinden okura bu hareketin mahiyetine ilişkin çıkarımlarda bulunma olanağı verilmektedir. Bir de bunun karşısında yer alan olumsuz kişiler vardır. Bunların başında Hacı Fettah Efendi gelmektedir.

Yobaz, merhametsiz, çıkarıcı, ikiyüzlü, din istismarcısı, Kuva-yı Milliye karşıtı, işbirlikçi, provokatif bir kişilik olan **Hacı Fettah Efendi**; Kantarcıoğulları ile birlikte kasabanın en zenginlerindedir. Ağzı dişsiz, bulanık ve kanlı gözleri küçük, sarı ve sinsî yüzü kır sakallarla kaplı, din adamı kıyafetli, zayıf ve çirkin bir ihtiyardır. Din duygularını kullanarak halkı kendi çıkarları doğrultusunda yönlendirmeyi iyi beceren, hileli yollarla başkalarının arazilerine konup kul hakkı yemekten hiç çekinmeyen, Aliye'nin "din perdesine bürünmüş, dünya yüzünde şeytanın insanları tazip için gönderdiği bir mümessil (s. 143)" olarak tanımladığı Hacı Fettah Efendi, her bakımdan bir acımasızlık ve ikiyüzlülük örneğidir. Düşünceleri ve davranışları gerçekte dinsel duyarlılıkla tümünden çeliştiği hâlde niyetinin, sözlerinin, eylemlerinin şeriata ve Allah rızasına uygunluğuna kendisini tamamen inandırdığı için bilgisiz halkı da İslami söyleme dayandırdığı bu kararlılıkla etkileyebilmektedir. En başından beri, Aliye'nin parçalanarak öldürülmesi hedefine kilitlenmiştir. Bu dinmez kinin ve düşmanlığın nedeni kişisel değildir; Aliye'nin temsil ettiği değerler, onun varlık koşulları bakımından en büyük tehlikedir. Yüzünün açıklığını, namahrem oluşunu önemsemeksizin öğrencileriyle birlikte erkeklerin bulunduğu bir mekândan marş söyleyerek geçmesini, özgüvenli bir kadın olmasını halka "kahpelik" biçiminde göstermeye ve bunun dinsel açıdan cezalandırılmasının Allah'ım emri gereği olduğuna onları ikna etmeye çalışırken taşıdığı korku, o yüzden bir tür "can korkusu"dur. Yazar buna, "Fettah Efendi'de bu hakiki kanaat taassup ve galeyanına belki de Aliye'nin çok açık ve temiz hayatıyla zaaf

verdiği kara kuvvetin gayreti sebep olmuştu ve onun için tehlikeliydi. (s. 40)” ifadeleriyle dikkati çeker. Yeri gelmişken, ayrıntılara girmeksizin, bu tiplere üzerinden yapılan bir saptamaya da değinmek isteriz. Romanda, düşman işgaline karşı verilen mücadelenin içeride de yönelmesi gereken zihniyeti temsil eden Hacı Fettah Efendi; bazı araştırmacı ve eleştirmenler tarafından, sonraki yıllarda yazılan romanlarda rastladığımız ve özellikle köy romanlarında sıkça karşımıza çıkan olumsuz din adamı figürü ile birlikte “aydın-din adamı/öğretmen-imam” karşıtlığını başlatan tiplere olarak kabul edilir. O yüzden, Halide Edip’in İslam’ı ilerlemeye engel olarak görüp eleştirdiği, dindarları küçük düşürmeye çalıştığı çıkarımını yapanlar da olmuştur. Bunun, romana bütüncül bakmamaktan kaynaklanan yanlış bir değerlendirme ya da duygusal nedenlere dayalı bir tür “aşırı yorum” olduğu ortadadır. Kitapta dinî mekânların betimlenişinde kullanılan ifadelerin yansıttığı inanç duyarlılığı ve ideal bir din adamı olarak Mevlevî Dede’nin benimsenişindeki gerekçelerde yansıtılan mistik coşku yanında Aliye’nin ezan, mevlit ve Kuran okunuşu sırasında yaşadığı manevi duyguların özendirici bir dille anlatılması bu yorumları geçersiz kılmaktadır. Ayrıca - başta romanın merkezî kişisi olmak üzere- olumlanan figürlerden hiçbirinin din aleyhinde/dine aykırı herhangi bir söz ya da tavrına rastlanmamaktadır. Hacı Fettah Efendi’nin, dini ya da din adamını değil; bağınazlığı, inanç sömürsünü, halkın gözünü perdeleyecek yollarla dini kendi çıkarlarına uydurma sinsiliğini temsil ettiğini belirtmememiz gerekir.

Hacı Fettah Efendi’nin kötülük ortağı, kasabanın en zengini olan **Kantarlıların Uzun Hüseyin Efendi**’dir. Ders verdiği sınıfın tam karşısındaki evinden “iki donuk siyah gözle uzun, sarı, biçimsiz bir yüz, azıcık çarpık uzun bir burun”la Aliye’yi gözetlerken, daha okuldaki ilk günlerinde ona tedirginlik vermiş; ama Aliye, biraz soysuzlaşmış, “biraz cılız ve kendi kendine çekilmiş eşraf delikanlılarının hususiyetlerini, zaaflarını mütekâsif bir surette kendisinde toplamış” (s. 33) bu başı hiç görmemiş gibi dersine devam etmiştir. Bir süre İstanbul Hukuk Fakültesinde okumasına karşın kabalığından ve cahilliğinden bir şey kaybetmemiştir. Evli ve çocuk sahibi olmasına bakmayarak başından beri Aliye’yi elde etmeyi kafasına koymuş, bulduğu her fırsatta onu taciz etmenin yollarını aramıştır. Şehvetinden ve kişisel çıkarlarından başka bir şey düşünmeyen, saygısız ve güvenilmez bir kişilik olan Uzun Hüseyin Efendi, Kuva-yı Milliye karşıtı bir işbirlikçidir. Hacı Fettah Efendi’yle birlikte, Tosun Bey’in planlarını Yunan komutanı Damyanos’a ispiyonlamaya giderken onu harekete geçiren etmenlerin başında, Aliye’ye sahip olma yolundaki en önemli engeli bu şekilde ortadan kaldırabilme düşüncesi gelmektedir. Bu isteğini gerçekleştirmenin olanaksızlığını anladığında Aliye’ye olan duyguları kin ve

intikam arzusuna dönüşmüş, onun linç edilmesinde önemli bir rol oynamıştır. İşgal güçleri komutanı Damyanos'u her gece ağırlayan, ona içkili ve kadınlı eğlenceler düzenleyen de odur. Uzun Hüseyin Efendi'yi en özlü biçimde, babasının idamını önlemede yardımcı dokunabileceğini umarak evine gittiğinde sergilediği ahlaksız davranışları ve yardıma muhtaç durumundan istifade etmeye yönelik teklifi karşısında Aliye'nin ona söyledikleri tanımlamaktadır: “Ben, diyordu, babamı böyle kurtarmak istesem sana niye geleyim? Sen ne kadar da olsa Türk ve Müslüman'sın diye geldim. Sen, Damyanos'tan çok fena, daha çok kâfirsin” (s. 146).

İstanbul Ferit Paşa hükümetinin bağlısı olarak, çöken Osmanlı bürokrasisinin ve yozlaşmış kurumsal yapıların bir tür temsilcisi gibi görünen **Maarif Müdürü**; Ömer Efendi'nin deyişiyle “ırz dümanı papaz zıfatlı”dır (s.27). Ne bozulan kurumsal işleyiş ne de öğrencilerin iyi bir eğitim alması umurundadır; tam bir sorumsuzluk örneği olarak her şeyi oluruna bırakmış, kendi zevk ve eğlencesine odaklanmıştır. Gelen öğretmenleri ve etrafında uygun bulduğu hanımları, cuma günleri evinde eşraf oğullarıyla yaptığı içkili eğlencelere meze yapma derindedir. Bir sorun çıkarma olasılıkları baş gösterdiğinde de onları yalancı tanıkların ifadeleriyle kasabadan uzaklaştırır. Etrafa, Aliye'nin eşraftan gelen evlilik tekliflerini kendisine olan aşkı nedeniyle reddettiğini yaymaya çalışır. “Toparlak siyah sakalı, bulanık sünepe ve mürâi gözleri, hilekâr uzun yüzü altında iğrenç, ince dudaklı bir ağzı” (s. 25) olan bu adam, emelini gerçekleştirebilmek için Aliye'ye önce güven verici bir tarzda yaklaşarak onu okulda kalmaya ikna etmek ister. Herkesçe nasıl biri olduğu bilinmekte, ama bundan dolayı herhangi bir yaptırıma maruz kalmamaktadır. İşleri kendi istediği gibi yönlendiren ve –tabir caizse- “kılıfına uyduran” müdürün konumunu nasıl sağlama aldığını, karısının, Aliye'den çocuğuna ayrıcalıklı davranmasını isterken sarf ettiği küstahça sözler de yansıtmaktadır: “Hoca parçası, kocamın hepiniz halayığsınız, istersek hemen azlederiz” (s. 33).

“Maarif Müdürü'nün şüpheli işlerine alet olan ikinci muallime **Hatice Hanım**,” “elinden düşmeyen sigarasından sapsarı olan kınalı elleri”yle (s. 29) öğrencilerle karşılıklı sigara içmekten çekinmeyen, öğretmen niteliklerinin hemen hemen tümünden yoksun biridir. Öğrencilerin eğitim ve öğretimine ise Besmele, Amme cüzü ya da Elif Lam Mim okutup “masa başında beyaz baş örtüsü altında rastıklı kaşlarını çatarak” (s. 53) dinlemekten başka bir katkısı yoktur. Eşraf çocuklarına ayrıcalıklı davranır; haklının değil, güçlünün yanındadır. Bu yönü, yetkili kimselerle karşılaşınca da ortaya çıkar; onlara karşı abartılı, içtenliksiz, sadece şekilden ibaret saygı gösterilerinde bulunur. “Eşraf ve Maarif Müdürü'nün keyiflerine göre değişen, yalnız onlara eğilmekle kasabada kalabilen bu kadın,” (s. 35) bozuk

sistemin tipik bir ürünü ve sürdürücüsüdür. Aliye'nin gelişinden rahatsızlık duymuş, onun varlığından hep tedirgin olmuştur. Hatta Tosun Bey'le ilk karşılaşmalarında onu karalamaya kalkışmış, Tosun Bey'den aldığı beklenmedik yanıt üzerine de hemen ağız değiştirmiştir. Romanda, geleneksel eğitim anlayışının yozlaşmış yapısını göstermek bakımından Hatice Hanım, Aliye karakterinin tam karşıt kutbunda yer alır.

Yunan işgal güçlerinin komutanı **Damyanos**; “uzun boylu, geniş omuzlu, kır saçlı, bıyıkları uzun, bir gözü camdan,” (s. 77) uzun ve kocaman elli, sefahat dolu yaşantısından dolayı yüzü gözü şişmiş, çirkin görümlü, kırk beş yaşında bir binbaşısıdır. Aşırı derecedeki Yunan milliyetçiliği onda, kendi ırkından olmayanların, özellikle de Müslümanların (Yunan tebaası olsa bile) malının ve canının Yunanlıların bir hakkı olduğu inancını yaratmıştır. Anadolu işgalindeki hedefi “her Türk'ü imha, her Türk'ün malını Yunan'a maletmek”tir. “Onun bir nevi kaba bir kışla ve kahvehane hitabeti” ile sarf ettiği meşhur cümlesini askerler tekrar ederler: “Ey Elenler (Yunanlılar), azminizin düşmanı olan Türkleri öldürünüz, Türkiye'yi alınız” (s. 76). Pek çok Türk ve Müslümanı katletmiş olan bu Yunan subayının işgalden asıl beklentisi de yağma yoluyla servetine servet katmaktır. Son derece sinsi, kurnaz, hesapçı ve acımasız bir kişiliği vardır. Geceleri geç saatlere kadar içen, o yüzden öğlene kadar yatan Damyanos; her türlü ahlaksızca zevkini tatmin etmiş, kendince her türlü eğlenceyi yaşamıştır. Daha önce Hacı Fettah Efendi ve Uzun Hüseyin Efendi'den güzelliğini işitip elde etme planları yaptığı Aliye ile karşılaşınca, içinde, o yaşına kadar hiçbir kadına karşı hissetmediği duygular uyanır ve ona âşık olur. Bu aşkı çeşitli vaatlerle süsleyerek Aliye'ye evlilik de teklif eder. İşgal sırasındaki bazı uygulama zaafı da Aliye'ye olan aşkıdan kaynaklanır. Damyanos'un kişiliğinde, işgal güçlerinin Türk ve Müslümanlara bakış açısı ile saldırganlıklarının içyüzü sergilenmeye çalışılmıştır.

Romanda, silik bir tip olmakla birlikte iki farklı zihniyet yapısını yansıtmada aracılık etmesi bakımından işlevselliği olan bir kadın da vardır: Bakkal Selim'in dul karısı. Aliye, Latif Ağa'nın mevlidi sırasında dağıttığı şekerden ona da vermeye yönelik müezzinin öbür kadınlar tarafından engellendiğini görür. Tarlalarda çalışarak geçimini sağlayan, onu köy düğünlerine oynatmak için götürdükleri için kasaba kadınlarınca hor görülen ve dışlanan bu güzel kadına acır; herkesin garip bakışları arasında yanına kadar giderek ona şeker verir. Camideki bu dışlayıcı tutumu yadırgar; “Cenabı Hak'tan af dileyen ve ‘Şefiül-Müminin’ ve ‘kamu düşmüşlere destgâr’ diye selamlanan Peygamberimizin ümmeti, nasıl günahkârlara ve düşmüşlere hakaretle bakabilirler?” diye sorgular. Sitemini, Gülsüm Hala'ya, “Peygamberimiz, doğduğu gece günahkâr ümmeti için Allah'a

yalvarmış, siz, Peygamber'den de mi büyüyorsunuz?" (s. 88, 89) diyerek dile getirir. Gülsüm Hala da bu sözlerden etkilenir; duygulanır ve Aliye'ye övgü dolu sözler söyler. Mevlit dönüşünde bu dul kadın, tam eve girecekleri sırada gelip hiçbir şey söylemeden Aliye'nin elini öperek gider. Bakkal Selim'in dul karısı; eğitilmiş, kültürlü bir Müslümanın din algısı ve insana bakışı ile eğitimsiz, bilgisiz bir kitleninki arasında nasıl bir uçurum bulunabileceğini örnekleme açısından romanda işlevsel bir figürdür. Gülsüm Hala'da hemen görünen yumuşama ise dinsel inancını samimiyetle yaşayan, aklını ve vicdanını ötelememiş kişilerin, -eğitimsiz ve bilgisiz bırakılmış olsalar bile- iyi anlatıldığı takdirde "doğru"ları kabullenmeye ne denli açık bir ilerlilik potansiyeli taşıdığına göstergesidir.

Yukarıda üzerinde durulan bireyler Millî Mücadele karşısındaki pozisyonları bakımından düşünüldüğünde; olumlanan kişilerin, aynı zamanda öznesi ya da tarafı oldukları mücadelenin üstün niteliklerini ve haklı yönünü yansıtır/belirginleştirme misyonunu üstlenmeleri gibi, olumsuzlanan kişilerin de nitelik, niyet ve tavırları bakımından, Millî Mücadele'yi zorunlu kılan nedenleri ve mücadele edilmesi gereken sorunları somutlama işlevi gördükleri anlaşılmaktadır. Okur, bu noktada kendi tarafını da gerekçeleriyle netleştirmeye, millî bir duruş kazanmaya yöneltilmektedir. Böylece kişiler, romanın iletisini dayandırdığı soyut kavramlar arasındaki çatışmayı pratikte sergileyerek yazarın tezini okur açısından daha gerçekçi, haklı ve yaşamsal kılma niyetine katkı sağlamaktadır.

2.1.2. Kitleler

Tek tek bireylerin yanı sıra yaş, cinsiyet, meslek, dünya görüşü gibi bakımlardan bir grubu ya da topluluğu teşkil edenlerin de ortak özellik ve davranışları romanın tezi/iletisi bakımından işlevsellik taşımaktadır.

Bunlar arasında ilk dikkati çeken, Aliye'nin atandığı okuldaki öğrencilerdir. Üç farklı toplumsal katmana mensup bu çocukların ortak yanları; iyi terbiye edilmedikleri için söz dinlemeye alışkın olmamaları, saygıyı bilmemeleri, erkeklerin saldırganlığı ve fırsat buldukça kızların saçını çekip onları dövmeleri, kızların silikliği ve acınacak hâlde bulunmalarıdır. Çoğunluğu oluşturan esnaf çocukları genellikle kırmızı yanaklı, yanık yüzlü, siyah gözlüdür. Okula yalınayak, yamalı şalvarla gelmektedirler. Diğerleri gibi burunları akmaktadır ve elleri simsiyahtır. Hatice Hanım bunları önemsememekte, öğrenimlerini geçiştirmekte ve sürekli azarlamaktadır. Sayısı az olan eşraf çocukları ise cılız, kötü bakılmış, sümüklü, kirli ama zorba ve ahlaksızdırlar. Bir de bunlarla zorbalık ve büyüklük yarışında olan büyük memur çocukları vardır. Hatice Hanım bu iki gruba ayrıcalıklı davranmakta, onlarla arasına bir mesafe de koymamaktadır.

Aliye yalnızca esnaf çocuklarını sevmiş, öbürlerini itici bulmuştur. Çocukların ait oldukları toplumsal katmanlar göz önünde bulundurulursa, bu sevgi, yazarın Millî Mücadele açısından güvendiği, umut bağladığı kitleyi işaret etmesi olarak da yorumlanabilir: Emeğiyle geçinen yoksul halk. Nitekim o kitlenin bir çocuğu olan Durmuş'un romandaki konumu, bunu doğrulayıcı niteliktedir. İnci Enginün'ün, "Halide Edib Türk demokrasisinin anahtarının köylü ve işçilerde olduğuna inanır" (2011: 210) ifadesi de bir bakıma bu yaklaşımı açıklamaktadır.

Erkek ve kız öğrenciler arasındaki ilişki biçimi, yetişkinlerinkiyle paralellik gösterir. Kasaba erkekleri kendilerini kadın üzerinde mutlak hak ve tasarruf sahibi olarak görmekte, onlar da bu görüşe göre biçimlenen bir kişilik sergilemektedirler. Kadınlar, erkeklerin gölgesinde silinip gitmişlerdir. Aliye'nin erkekler arasında hem ilgi hem de rahatsızlık yaratmasının bir nedeni de bu bakış açısına ters düşen kişiliğidir. Kadının sırf cinsiyeti ve erkekler tarafından kendisine biçilen role göre var olabildiği kasaba ortamında kendini "insan"/"birey" kimliğiyle ortaya koyan bu kentli ve eğitilmiş kadın, egemen algı için hem ilgi hem de tehdit unsuru hâline gelmektedir.

Genel olarak kasaba halkının eylem ve davranışlarını belirleyen, sahip olduklarını koruma güdüsüdür. O nedenle, bunu sağlamalarına yardımcı olacağına inandıkları "güçlü"nüün yanında yer almakta, gücün el değiştirmesine göre de saf değiştirebilmektedirler. Tutarsız hatta ikiyüzlüce görünen bu tutumun ardında maddi kaygılar ve sahiplenilme gereksinimi vardır. Güçlü, nüfuzlu kişilere yanaşarak onların iktidarından yararlanabildikleri oranda kendilerini ve mülkiyetlerini emniyete alabileceklerini düşünmektedirler. Burada, sevip onaylamaktan ya da özgür iradeyle bir seçim yapmaktan ziyade nesnel koşullara bakarak kendilerince zorunlu gördükleri bir yolu izleme davranışı söz konusudur. İlkeli, tutarlı, kişilikli bir duruşa sahip olmalarını sağlayacak sosyo-ekonomik koşullardan, eğitimden, idari ve hukuki zeminden yoksundurlar.

Sergilenen kitlesel psikoloji ve davranışlar da romanın Millî Mücadele yönündeki tezini güçlendirici veriler sunarak –tek tek bireylerin verilisinde olduğu gibi- okurun bir hesaplaşmaya girmesine, yaptığı karşılaştırmalarda kendi durumunu da gözden geçirmesine zemin hazırlamakta; böylece yazara, iletisini daha etkili, okur zihninde nesnel karşılıklarıyla yer ederek yönlendirici olacak bir biçimde verme olanağı sağlamaktadır.

2.2. Mekânlar

Mekân öğeleri arasında, romanın tezi için işlevsel olan kişi ve olaylarla ilişkilendirilenler de aynı biçimde önem kazanmaktadır. Bunlar arasında

maarif dairesi, okul, cami, meydan ve incir bahçesinin öne çıktığı görülmektedir. O nedenle burada, bütün mekân öğelerini değil, yazarın Millî Mücadele bağlamındaki tezi açısından romanda işlevselliği bulunanları değerlendireceğiz.

2.2.1. Maarif Dairesi ve Okul

Birbiriyle ilişkili bu iki mekân, aşağı yukarı birbiriyle aynı görünüme sahiptir. Aliye, kasabaya indiği sabah önce Maarif Dairesine gider. Gördüğü manzara hiç de iç açıcı değildir; odanın kapısında bir gözü kör, başı beyaz paçavrayla sarılmış ihtiyar bir adam, sac bir mangalda kömür yakmakta, bir ayağı kopuk hasır iskemleyi dengede tutarak üzerine oturmaya çalışmaktadır. Aliye'nin oturtulabileceği doğru dürüst bir iskemle yoktur. Loş ve tavanı örümcekli bu dairenin “çok ağır, insanın içine çöken bir kokusu var”dır. “Yerde kabarmış kirlerin, üzeri sulanmış sıkça tesadüf edilen, donmaya yüz tutmuş tükürük ve balgamlara basmamak için ihtiyatla yürümek lazım”dır (s. 23). Okul da Maarif Dairesinin bu tiksinti verici ve bakımsız görüntüsünden çok farklı değildir. Daha içeri girmeden göze çarpan “pis ve karanlık toprak avlusunda” kokusuna mâni olunmamış “kırık kapılı hela” bile başlı başına fikir vericidir. Aliye'nin sınıfa ilk girdiğinde dikkatini çeken de “pencerelerine kâğıt yapışmış pis dershanede epeyce birikmiş sigara dumanı”dır (s. 29). Aynı sağlıksız koşullar, pislik, bakımsızlık okula da hâkimdir. Resmî kurumların bu genel durumu, mevcut yönetim erkinin ilgisizliğini, eğitim-öğretim meselesini umursamazlığını, ülkenin ekonomik sıkıntılarını yansıttığı kadar görevlilerin boş vermişliğini, sorumsuzluğunu, duyarsızlığını da yansıtmaktadır. Bunlar, hükümetinden memurlarına kadar, devletin yönetim anlayışına ve (özellikle Anadolu'ya yönelik) eğitim-öğretim politikasına ilişkin okura sunulan göstergelerdir. Okulun durumu, Aliye ile değişmiştir. Tosun Bey'in ziyareti sırasında dikkatini ilk çeken, okulun tertemiz oluşudur. Aliye, yozlaşmış sistemin yarattığı sorunları çözecek anlayışın bir temsilcisi olarak bunun bir örneğini okulun fizikî koşullarını düzelterek gösterir. Mekân ögesi üzerinden yazar, öne çıkardığı bu birkaç ipucuyla, Osmanlı'nın genel yönetim politikası içinde roman açısından özel bir önem taşıyan eğitim politikalarının sonuçlarına ve onun alternatif olabilecek anlayışa ilişkin düşüncelerini de sergilemiş olur.

2.2.2. Cami ve Meydan

Romanda cami ve onun hemen önünde yer alan kasaba meydanı, gerek merkezî kişinin gerekse kasaba halkını inanç bakımından yönlendiren anlayışın dine bakışı ile bunların sonuçlarını yansıtmada işlevsel olmaktadır. Dış görünüşü, mimari özellikleri, ezan sesi ile Aliye'de yüce manevi

duygular yaratan cami; aynı duyguları daha içsel boyutlarda ona iç yapısı, cemaati ve okunan Kuran/mevlit dolayımında yaşatır. O nedenle gerek önündeki kasaba meydanından dış görünüşü ve dışa yayılan ezan sesiyle gerekse kapalı mekân özellikleriyle cami, Aliye'nin güçlü inancını duygusal boyutlarıyla vermede aracılık eder. Oysa uhrevi duyguların yaşanmasını olanaklı kılan bu mekân, meydana verdiği vaazlarla halkı kışkırtan, bağnazlığını dinsel söylemlerle kamufle eden Hacı Fettah Efendi'nin kişiliği ile ilişkilence tam tersi bir etki alanına dönüşmektedir. Hacı Fettah Efendi'nin burada verdiği vaazların içeriğini, Kuva-yı Milliye karşıtlığı ve Aliye gibilerin linç edilmesinin dinsel gerekçeleri oluşturmaktadır. “Bıyiksızlar, gâvurlar gibi yakalık takanlar” biçiminde betimlediği Kuva-yı Milliyecileri halka din düşmanı olarak tanıtmakta, “ellerine kudret geçer geçmez mukaddesatı çiğner, kadınlarımızın örtüsünü kaldırır, sünnet ve farzı inkâr ederler” diyerek onları büyük bir tehlike gibi göstermekte ve “onların kanı kâfirlerin kanı gibi helaldir” fetvasıyla halkı bir iç savaşa çağırmaktadır. Tabii olunması gereken güçler konusunda topluluğa önerisi de şudur: “Herhangi bir kuvvet ve hükûmet, nereden gelir ve kim olursa olsun, camilerimizi, dinimizi siyanet ederse ona biat ediniz” (s. 42, 43). Yine “Erkeklerin içinde yüzü gözü açık namahremler Müslümanların kalbini fesada vermek için şarkı söyleyerek dolaşıyorlar” sözleriyle işaret ettiği ve hakkında “bunlar mel’undur, bunların eline çocuklarınızı teslim etmeyiniz” uyarısını yaptığı Aliye için halka gösterdiği hedef, Kuva-yı Milliyeciler için takdir ettiğiyle aynıdır: “Eğer bir gün yalnız içimize Yunan girdiğini değil, başımıza taş yağdığını görmek istemiyorsanız, bu karıların üstleri başlarıyla beraber kendilerini de parçalayınız, yoksa Cenabı Hakk’ın bütün gazabları üzerimizden eksik olmayacaktır” (s. 45). Sonunda bu emelini aynı mekânda gerçekleştirir; ama bura, kendisinin ve yandaşının da idam yeri olur. İstiklal Mahkemelerinin müdahalesi ile bu mekânın öz nitelikleri, saygınlığı geri alınmış olur. Kuva-yı Milliyecilerin dine ve inanç yönünden insana bakışı konusunda, Tosun Bey’in Hatice Hanım’a söylediği sözler yeterince fikir vericidir: “Namus kadının yüzünü açıp açmamasında değildir. Din de peçe demek değildir. Öyle kapalı kadınlar vardır ki kapı arasından bin türlü rezaleti yaparlar” (s. 54). Bu sözler, Aliye'nin de aynı konudaki yaklaşımına açıklık getirmektedir. Hoşgörüyü, şefkate, kardeşlik ve birlik duygularına, şekle takılıp kalmamaya, insanlar hakkında Allah adına hüküm vermemeye, vicdana, gönülden bağlanmaya dayanan bir din anlayışıdır bu. Aliye'nin inandığı din, “nurlar içinde nihayetsiz bir rahmetin, şefkatin tecellisi”dir” (s. 143). Dine bakış açısından iki karşıt anlayışın sergilenebildiği cami ve çevresi, okur zihninde “gerçek Müslüman” ve “gerçek Müslümanlık” kavramlarını oluşturarak romanın tezi doğrultusundaki yaklaşımın olumlamasına yardımcı olur. Dinin bağnazlıktan, dinsel mekânların da

bağnazlardan arınmasının gereği bu mekân ögesi çerçevesinde hissettirilirken bunu sağlayacak anlayışın sahipleri de işaret edilmiş olur.

2.2.3. İncir Bahçesi

Ömer Efendi'nin bahçesinin arkasında bulunan incir bahçesi, romanda ayrıntılı ve sıkça geçmese de birkaç nedenle dikkati çeken bir mekândır. Aliye'nin Durmuş'la buluşup peynir ekmek yediği bu bahçe, aynı zamanda Tosun Bey'in de uzun bir aradan sonra kasabaya dönüşünde Aliye'yi beklemek için gizlendiği ve onunla konuşabildiği bir yerdir. Daha önemlisi, "evvela kimsenin uğramadığı" bu incir bahçesi; Türk ordusunun gelişinden sonra kasabayı terk eden Yunan askerlerinin giderken her yanı ateşe vermeleri, önüne geleni öldürmeleri ve yağmacıların saldırıları karşısında "canını kurtarmak için kaçan erkeklerle, namusunu ve çocuğunu kurtarmak için koşuşan kadınlara, kızlara sığınak" (s. 192) olmuştur. Sürüklenerek kasaba meydanına götürülüp linç edilen Aliye'nin cansız bedenini, Gülsüm Hala ile Durmuş gece oradan gizlice kaçırmış, bu bahçeye, Tosun Bey'le konuştukları ağacın dibine gömmüşlerdir. Bu bakımdan incir bahçesi, üzerinde durmayı gerektirmektedir. Kimsenin uğramadığı bu yer; romanın merkezî kişisi, onun Kuva-yı Milliyeci nişanlısı ve yanından ayrılmayan küçük yardımcısı, yani Millî Mücadele'nin oradaki başaktörleri açısından özel bir alandır. Bu özel ve daha önce kimsenin ilgisini çekmeyen alan, kasabalıların yaşadığı en büyük tehlike ânında sığınak vazifesi görmüştür. Bu özellikleriyle, halkın kurtuluş için sığınacağı ve birlik olup kendini savunacağı Kuva-yı Milliye çatısını anımsatır. İncir ağacı, "birinin evini barkını dağıtmak" anlamına gelen "ocağına incir dikmek" deyimdeki olumsuz vurgusuna karşın neden böyle bir bağlamla ilişkilendirilmiştir? Sanırız, bunun olası nedenlerine ilişkin şu yorumları yapmak mümkündür: Evlerden uzağa dikilen incir ağaçları gibi Millî Mücadele güçleri de İstanbul hükümetinin uzağında örgütlenmektedir. Bu mücadelenin getireceği kazanımlar ve yaratacağı eserler; kökleri çok güçlü ve yayılma eğiliminde olan, önüne çıkan her engeli parçalamasıyla bilinen incir ağaçları gibi sağlam, genişleyici ve engellenemez özellikte olacaktır. Elbette bu süreçte eski yapıyı da tamamen ortadan kaldıracak, yerine kendini ikame edecektir. Bu yorumlar ekseninde düşünüldüğünde, deyimdeki ögenin olumlu bir bağlamla ilişkililmesi açıklık kazanabilmektedir.

3. Millî Mücadele'nin Tamamlayıcı Koşulu: Eğitim-Öğretim Seferberliği ile Geriliğe ve Gericiliğe Karşı Savaş

Romanda, bağımsızlık mücadelesinin birbirini tamamlayan iki biçimi görülür: Emperyalist toprak işgaline karşı askerî yolla verilen mücadele, geriliğin egemenliğine karşı eğitim yoluyla verilen mücadele. Her iki

mücadele de “bağımsızlık” hedefi doğrultusunda aynı duyarlılığa ve düşünsel temellere dayanır. Bu bakımdan, romanın merkezî kişisi olan Aliye de Tosun Bey gibi bir Millî Mücadele kahramanı sayılmalıdır. Aliye’nin bu süreçte millî duyguları güçlendirme çabası içindeyken Millî Mücadele karşıtları tarafından öldürülmesi (Enginün 1978: 205) de onun bu sıfatla anılmasının gereğini ortaya koyar.

Türk romanında sonraki yıllarda örnekleri görülmeye başlanan idealist öğretmen tipi için Reşat Nuri’nin *Çalılıkusu*’ndaki Feride ile Halide Edip’in *Vurun Kahpeye* romanındaki Aliye’nin öncü, belirleyici tipler olduğu söylenebilir. Halide Edip’in, öğrenciliğinin son yılında genç bir hanım öğretmenin “Anadolu’da çalışınız” telkinini zihnine ve gönlüne yerleştirip mezuniyetinden sonra hemen pratiğe döken Aliye’yi; *Yeni Turan*’daki, çeşitli mahallelerde “Yeni Turan mektepleri” açarak ders veren, dış çevre tarafından “hoca kıyafetli, cüppeli kadınlardan” (Adivar 2014b: 22, 50) biri olarak anılan, idealist, mücadelecî “Kaya” (Samiye) üzerinden kurguladığı düşünülebilir (Elbette Tosun Bey ile Oğuz arasındaki ilişki de bu koşutluğun göstergelerindedir).

İstanbul’da doğup yetişmiş Aliye’nin, “Toprağımız toprağım, eviniz evim; burası için, bu diyarın çocukları için bir ana, bir ışık olacağım ve hiçbir şeyden korkmayacağım; vallahi ve billahi!” biçiminde başından beri yinelediği yemin; öğretmenin misyonuna, niteliklerine, taşınması gereken sorumluluk bilince ilişkin temel bir yaklaşımı da özetler: Öğretmen; görevini yapmak için yurdun hiçbir yerini birbirinden farklı görmemeli, coğrafyası ve insan profiliyle yurdunu bir bütün olarak sahiplenmeli, kendini yurttaşlarından ve onların sorunlarından soyutlamamalı, öğrencilerine ebeveyn duyarlılığıyla yaklaşmalı, ne pahasına olursa olsun insanları bilimin ve aklın ışığıyla aydınlatma hedefinden ayrılmamalı, mücadelesinde cesur ve kararlı olmalıdır. Halide Edip’in çizmeye çalıştığı bu öğretmen profili, “iyi bir eğitim ve öğretim için birinci koşulun iyi bir öğretmen olduğu” inancına göre biçimlenir (Önertoy 2011: 41).

Ne kadar üstün niteliklerle donanmış ve yurdu için kendini adanmış olursa olsun, ideallerini gerçekleştirmek için gittiği yerlerde onu hayal kırıklığına uğratabacak, dışlayacak bir yapıyla karşılaşma olasılığı da yüksektir. Aliye’nin bu bakımdan karşılaştığı ilk direnç; resmî görevliler, din adamları, eşraf ve öbür topluluklar arasında kurulmuş ittifakın yarattığı yozlaşmış yapıdır. Bu yapı, ardına bütün bir sistemi almıştır ve dışında kalanlara yaşam hakkı tanımayacak katılıktadır. İnsanların değişmez nesnel koşullar ve yaşamın olağan gerçekleri biçiminde kodladığı işleyişle karşı konamaz gibi görünen bu engel, yarattığı ve üzerinden devamlılık sağladığı algı çarpıklığına bağlı körlük biçimleri de oluşturur; o nedenle gerçek

dostunu-düşmanını tanımayabilir kitleler. Kasaba halkının, kendi kurtuluş ordusu olan Kuva-yı Milliye'ye çarpık bakışı, çekinceli yaklaşımı bu körlükten kaynaklanır. Aliye'ye de yönelen aynı körlüktür.

Derse ilk girdiği gün öğretmene kafa tutma kararlılığı içinde bulunduğu öğrencilerin bu tavrı, gerçekte yetişkinlerin yaklaşımından ve iradesinden bir yansımadır; dolayısıyla Aliye, arka plandaki etkeni değiştirme, öğrencilerini yönlendirme şansına sahiptir. Yetişkinler, kendi konum ve durumlarına göre çeşitlenen nedenlerle ama temelde ortak bir tavır hâlinde onu dışlar. Baştan sahiplenici bir pozisyonda olması beklenen Maarif Müdürü, ona, eline düşmüş ve istismar edebileceği bir kadın gözüyle bakar. Okulda yalnız kalmasını uygun bulmayıp Aliye'yi evine almak isteyen Ömer Efendi'ye, "Bu İstanbul medeni hanımlar, yalnız evde de yatar, ne zannediyorsunuz? Bu yaşta yapayalnız taşraya çıktıktan sonra" (s 26) diyerek öfkeli sözlerle karşı çıkması, yakaladığını düşündüğü fırsatın zora girmesinden kaynaklanır; aynı zamanda bu sözler, "Aliye gibiler"e müdürün nasıl baktığını da doğrudan yansıtır. Kasaba erkeklerinin geneli için geçerlidir bu bakış. Müdürün karısı ise onu kocasının hizmetçilerinden biri olarak görür, bunu da yüzüne karşı söyler. Öbür kadınlar da ona, kocalarını ellerinden alabilecek ya da onları cinsel/ duygusal yönden etkileyebilecek, yönlendirebilecek potansiyel bir rakipten öte bir değer biçmezler. Maarif Müdürü'nden sonra Aliye'yi sahiplenmesi beklenebilecek ikinci kişi olan Muallime Hatice Hanım, onu neredeyse hiçe saymakta, kendisini okulun tek sahibi görmekte ve Tosun Bey'e verdiği yanıtla bakış açısını ortaya koymaktadır: "Yeni hanımlar hep dinsizlik, milliyetsizlik öğretiyorlar. Ben dokuz yaşındaki kızların bile yüzlerini siyah peçelerle kapadım. Halbuki İstanbul'dan yeni gelenler kendi yüzleri açık geziyorlar" (s. 53). "İstanbul'dan yeni bir hoca geldi ama söz beynimizde... Dün çarşıda çocukları yüzü gözü açık geçirmiş" (s. 54). Habersiz, izinsiz bir biçimde okula gelip kapıyı bile vurmadan içeri giren Uzun Hüseyin Efendi'nin "Sen kim oluyon garı" haykırışıyla devam eden sözleri de aynı noktada toplanır: "Sen bu kasabanın muallimesi değil misin? Ne haddine bir eşraf çocuğunu koğuyon, ne haddine benim suratına haykırıyon? İstanbul'un hayasız garılarına, erkeklerin suratına haykıran, yol iz bilmeyen garılarına burada lüzum yok. Ne okutmanı, ne de seni isteyoz" (s. 36). Kuşkusuz bu bakış açısı, Ömer Efendi dâhil tüm Kuva-yı Milliyecileri kâfir olarak gören Hacı Fettah Efendi'nin Aliye aleyhinde her fırsatta tekrarladığı ve geniş kitlelere empoze etmeye çalıştığı "yüzü gözü açık, baştan çıkarıcı, kahpe, namussuz, dinsiz imansız, kanı helal" gibi nitelermelerle de güçlenmekte, yaygınlaşmaktadır. Elbette burada Halide Edip'in "mücadeleci" öğretmen profili için örnek gösterdiği tutum ayrıca önem kazanmaktadır. Aliye, mücadelesinde yapayalnız kalsa bile geri adım

atmaz; Kantarcıların Uzun Hüseyin Efendi'nin göz korkutucu ve hakaret dolu sözleri karşısındaki “Kasaba demek siz [demek] değilsiniz; ben, Anadolu'ya çocuklarını okutmak için geldim. Bu kasabada sizin gibi terbiyesi eksik adamlar yüzünden kalamazsam, başka yere gider, vazifemi yaparım” (s. 36, 37) yanıtıyla idealinden vazgeçmeyeceğini ortaya koyan Aliye, yaşadığı bu tatsızlığa ve “bütün dedikodulara, bütün müşkülata rağmen kalbinin en genç ve en imanlı kudretiyle mektepte çalışmaya” (s. 39) devam eder.

Aliye'nin tayin edildiği okulun ve kasabanın genel görünümü, onu yıldıracağı yerde, ideallerine yönelik kararlılığını daha bir güçlendirir. Bu görünümde öne çıkan belli başlı sorunları şöyle sıralayabiliriz:

- Resmî kuruluşların fiziksel koşullarındaki uygunsuzluk, gerek idareci gerekse memur konumunda bulunanların kayıtsızlığı ve keyfî tutumları,
- Ailelerinin maddi durumlarına ve nüfuzlarına göre öğrenciler arasında yapılan ayrımcılık,
- Ailelerin çocuk yetiştirme konusundaki bilinçsizliği,
- Geleneksel eğitim-öğretim modelinin yozlaşmışlığı ve işlevsizliği,
- Kadın-erkek eşitliği konusundaki çağdışı yaklaşımdan kaynaklanan kişilik, iletişim ve ilişki sorunları,
- Çoğunluğun ileri görüşten ve geniş ufuklu düşünüşten yoksunluğu, yaşam ve davranışlarını küçük hesapların belirlemesi,
- Din sömürüsü ve bağınazlığın egemenliği, halkın bunlara dayanılarak kolayca provoke edilebilmesi,
- Hukuk ve yönetim boşluğundan kaynaklanan mağduriyetler, kitlesel davranış bozuklukları/ tutarsızlıkları.

Bunlar elbette çoğaltılabilir ya da farklı bağlamlarla ilişkilendirilerek ifade edilebilir; ama her durumda, gerek kurgu boyunca sergilenen sahneler, aktarılan konuşma cümleleri, yazarın gözlem ve düşüncelerini yansıtan anlatımlar, gerekse satır aralarından yapılabilecek çıkarımlar yönünden romanın öne çıkardığı ana sorunların başında eğitim-öğretimin geldiği gerçeği değişmez. Bu sorun, dikkat çekilen diğer sorunlar açısından da kilit noktası gibidir. Aliye ve Kuva-yı Milliye ile karşılaştırarak bağınazlığı temsilen çizdiği Hacı Fettah Efendi tiplemesini kurgularken de Halide Edip'in asıl amacı ne din adamı-öğretmen karşılaştırması yapmak ne de Doğu-Batı çelişmesini sergilemektir; Selim İleri'nin (2014: 211) belirttiği gibi, “[e]ğitime kavuşmamış kişilerin gitgide vatan hainliğine, nihayet insanlık düşmanlığına yol açabileceklerini, bu büyük tehlikeyi” göstermektir.

Eğitim-öğretim sorunu öne çıkarılırken sunulan göstergeler ve bakış açısı ile, çözümü konusunda nasıl bir yaklaşım içinde hangi yolların izlenmesi gerektiğine ilişkin ipuçları da verilmiş olur. Kuşkusuz bu sorun, başka bileşenleri de olan bir sistem sorununun dışında düşünülmez; romanın genelinde, topyekûn bir kalkınma projesini yaşama geçirecek modern bir devlet yapılanmasının gerekliliğine duyulan inancı fark etmemek olanaksız. Eserin bütününden hareketle yukarıda sıralamış olduğumuz sorunlar, okurun çözüm noktasındaki düşünce ve beklentilerini hep bu gerekliliğe yönlendirecek biçimde yansıtılmıştır. Ancak, belirttiğimiz gibi eğitim-öğretim konusu, meselenin kilit noktası olarak öne çıkmaktadır. Geleneksel davranış kalıplarına sıkı sıkıya bağlı olan halkın din konusundaki bilgisizliği, inanç istismarı üzerinden kolayca yönlendirilmesine ve vahşice bir cinayete ortak olmasına yol açabilmektedir. Hacı Fettah Efendi'nin söz ve davranışlarının din açısından uygunsuzluğunu fark edebilecek bilgiden yoksun olan kitleler, onun kendi yorumlarıyla yarattığı bir din anlayışına göre hareket ederken bu bilgisizlikten kaynaklanan bir teslimiyet içerisindedirler. Böylesi tehlikelerin önüne geçmenin yolu ise işi sansa bırakmak yani iyi din adamlarının sayıca çoğalmasını temenni etmek değil; insanlara anlayarak, düşünerek, özümseyerek dinlerini kaynaklarından öğrenme olanağını sağlamaktan geçer. Bunu da ancak modern bir anlayış ve modern eğitim-öğretim modeli sunabilir. İnsan tabii olduğu sistemin ve içinde bulunduğu koşulların bir ürünü olduğuna ve tek tek kişileri değiştirmek suretiyle bu yapıyı düzeltmek mümkün olmadığına göre sistemin ve koşulların iyileştirilmesi yani modernizasyonu gerekmektedir.

Halide Edip'in bağnazlık konusundaki katı tutumunun ve dine atfettiği yüceliğin temelinde yaşamöyküsel nedenler de bulunur. *Mor Salkımlı Ev*'in, çocukluğunda aldığı dinî eğitim ve içinde bulunduğu dinî yaşantıyla ilgili anılara ayırdığı kısımlarında; Aliye'nin Kuran, mevlit ve ezan sesi ya da cami dolayımında yaşadığı uhrevi duygularla örtüşen ifadelerle yer yer rastlamak mümkündür. Dayısı Eyüpsultan'daki Mevlevi tekkesinin türbedarlığını yapan Halide Edip'in, annesinin ölümünden sonra yetişmesinde bu boşluğu dolduran anneannesi de o Mevlevi tekkesiyle yakından ilgilidir (Öncü 2009: 10). Bu durumun, onun din algısında belirleyici olduğu söylenebilir. "İslami kültürün camiler, ezanlar, mezarlıklar ve küçük yaşta her akşam ve sabah tekrar ettiğimiz Kur'an'dan parçalar her zaman bana hâkim olmuştur" (Adıvar 2007: 133) diyen yazarın dine bakışının daha çok sevgi, şefkat, hoşgörü, iç huzuru gibi duygusal/ vicdani değerler üzerinden ve tasavvufi bir kavrayışla biçimlendiği görülmektedir.

Onun, aynı biçimde, eğitim-öğretim konusundaki duyarlılığının ve yaklaşımlarının da dünya görüşüyle olduğu kadar yaşamöyküsüyle ilişkileri

olduğu anlaşılmaktadır. Evde “millî ve dinî kültürü edinmiş, özel öğretmenlerden ders almış” bulunan Halide Edip, “Amerikan Kız Kolejinin ilk Müslüman Türk öğrencisi olmuştur. Evde aldığı sağlam kültür, ona mukayeseci bir zihniyet kazandırmış, daha sonra karşılaştığı değişik kültürlerle hiç sarsılmamıştır” (Enginün 1991: 274). Bu süreç, ondaki Angli-Sakson etkisinin güçlü temellerini oluşturur ve “eğitim, demokrasi, ferdî hürriyet, kadın, aile, sorumluluk gibi konulardaki görüşlerinde, bu tesir ömür boyu izini sürdürür” (Enginün 2011: 203). Dolayısıyla Adıvar’ın eğitim-öğretim konusunda uygulanmasını istediği model, tamamen Batılıdır; ama bu model içinde yetiştirilecek gençlerin millî kimliklerini, manevi değerlerini yitirmemeleri de önemlidir. O nedenle, eserlerinin genelinde olduğu gibi *Vurun Kahpeye* romanında da örnek gösterdiği kişi, bu modele uygun bir düşünce ve kişilik yapısı sergiler.

Toplumsal kalkınma ve bilinçlenmede olsun, idari ve hukuki iyileşmede olsun Batılı/ modern yöntemlerin egemen kılınması bir gereklilik olarak işaret edilirken bunun temel dayanağının eğitim-öğretim olacağı gerçeğinin de altı çizilir. Modern anlayışla biçimlendirilmiş eğitim kurumları, hem yetiştireceği çocuklar hem de ilişki içinde bulunacağı toplum üyeleri için aydınlatıcı özne görevi üstlenecek öğretmenleriyle bu dönüşümü sağlayacak, bu yolla elde edilen kazanımların da en sağlam güvencesi olacaktır.

Bu noktada yazarın Millî Mücadele’ye yaklaşımını daha kapsamlı düşünmemizi gerekli kılan tezi de kendini gösterir: Yalnızca askerî başarı ile elde edilen toprak bağımsızlığı mutlak bir zafer sayılamaz; mutlak bir zafer, bu başarının yanı sıra geriliğe, gericiliğe karşı verilecek eğitim-öğretim mücadelesinin kazanılmasıyla mümkün hâle gelir. Nitekim Aliye geldiğinde kasaba henüz işgal edilmemiştir; ama zihinler, bağımsızlığın işgali altındadır. Bu da bazı insanları vatan hainliğine ve haksız katliamlara götürebilecek koşulları yaratmıştır. O nedenle, aydınlanmış bilinç egemen kılınmadığı sürece toprak bağımsızlığı her an tehlikeye girebilir, bu zafer kalıcı olmayabilir. Tosun Bey askerî yolla verdiği bağımsızlık mücadelesini kazanmış, ama Aliye kaybetmiştir; çünkü ülkenin içinde bulunduğu koşullar, onun da kazanabilmesi için daha uzun bir zamanı ve bir dizi çabayı gerektirmektedir. İşte bundan dolayı yazar, Millî Mücadele’nin yeni başlayan ve en az askerî boyutu kadar önemli olan biçimine dikkatleri yöneltir: Eğitim-öğretim merkezli aydınlanma seferberliği. Romanın sonunda Tosun Bey’le ilgili söylenen “[k]anının yarısını, uğrunda gençliğinin çelik azasını sakat ettiği mukaddes cihat bitmişti. Fakat onun yeryüzünde vatani için açtığı mücadele bitmemiştir” sözlerinin bir bakıma buna işaret ettiği düşünülebilir. Yine birkaç satır sonra yer verilen “Aliye’nin masumiyetini, büyük hayatını, fedakârlığını halka öğretmek için ikinci

cihadını açmaya yemin etti" (s. 205) ifadesini de Aliye'nin kişiliğinde temsil edilen değerler üzerinden okura, bu bağlamda verilecek mücadele için yapılan bir çağrı gibi yorumlamak mümkündür.

Askerî zaferi kalıcı ve anlamlı kılma, Millî Mücadele'yi öbür bileşenleriyle tamamlama idealinin gerçekleşmesi yolunda yazarın öne çıkardığı başlıca kavramlar ise inanç, kararlılık, cesaret ve özveridir. Toplumsal koşulların bunu ne denli güçleştirebileceğini de okurun hesaba katmasını bekleyen Halide Edip, söz konusu kavramların mücadele için önemini Aliye ile Tosun Bey'in yaşantı ve ilişkileri çerçevesinde somut hâle getirmiştir.

Sonuç

Vurun Kahpeye romanında Millî Mücadele'yi farklı bir cepheden yansıtan Halide Edip, yurt toprağını düşman işgalinden kurtarmakla tam bağımsızlığın sağlanamayacağını, toplumsal yapıya sinmiş iç tehdit unsurlarını bertaraf etmeden bu mücadeleyi mutlak bir zafere dönüştürmenin mümkün olamayacağını altını çizer. Bunun sağlanması ise ancak geriliğin, cehaletin, bağnazlığın karşıtı olan değerler üzerinden verilecek bir eğitim-öğretim/ aydınlanma mücadelesi ile olanaklıdır.

Başta eğitim-öğretim modeli olmak üzere bütün bir yapının ilerici bir anlayışla modernize edilmesi ve akılcı, sorgulayıcı, eleştirel bakabilen yurttaşların yetiştirilebilmesi için öncelikle bu ideale sahip donanımlı öğretmenlere gereksinim olduğunu okura fark ettirmeye çalışan yazar; küçük bir Anadolu kasabasına tayinini isteyerek orada ölüm pahasına mücadele veren Aliye ile bu öğretmen tipolojisini örneklemek istemiştir. Gerilik-ilerilik, karanlık-aydınlık, esaret-bağımsızlık, ihanet-sadakat, bilgi-cehalet, sevgi-acımasızlık gibi çatışan iki değer/kavram kategorisini temsil eden kişilerle kurulan olay örgüsü; Millî Mücadele'nin askerî cephesinde yer alan Tosun Bey'in elde ettiği başarıya karşın eğitim-öğretim cephesindeki nişanlısı Aliye'nin kaybedişiyle sonlanır. Bu, mücadelenin bitmediğini, asıl önemli boyutuyla yeni başladığını ve daha uzun süreceğini gösterir. Mücadele edilecek anlayış, kişi ve olaylar üzerinden özellikleri ve tehlikeleriyle somutlanırken Millî Mücadele'nin yeni biçimini yürütecek kişilerin hangi nitelikleri taşıması gerektiğine de işaret edilir.

Halide Edip'in *Vurun Kahpeye* romanındaki tez ve yaklaşımlar, modern Türkiye Cumhuriyeti'ni kuran anlayışın dayandığı temel dinamiklerle de çoğu bakımdan örtüşmektedir. Bu da romanın tarihsel önemini ve değerini artıran başka bir yönüdür.

KAYNAKÇA

- ADIVAR, Halide Edip (1979). *Türkün Ateşle İmtihanı*, İstanbul: Atlas Kitabevi.
- _____ (2007). *Mor Salkımlı Ev*, İstanbul: Can Yayınları.
- _____ (2014a). *Vurun Kahpeye*, İstanbul: Can Yayınları.
- _____ (2014b). *Yeni Turan*, İstanbul: Can Yayınları.
- ALTINKAYNAK, Yasemin (2004). *Millî Mücadele Romanlarında Kadın Tipleri*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı (Yeni Türk Edebiyatı) Anabilim Dalı.
- ÇETİŞLİ, İsmail (2007). "II. Meşrutiyet Döneminde Milliyetçilik Düşüncesi ve Türk Edebiyatına Yansıması," *II. Meşrutiyet Dönemi Türk Edebiyatı*, (Haz. İsmail Çetişli, Nurullah Çetin, Abide Doğan, Alim Gür, Şenol Demir, Cengiz Karataş), Ankara: Akçağ Yayınları.
- ENGİNÜN, İnci (1978). *Halide Edip Adivar'ın Eserlerinde Doğu ve Batı Meselesi*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi.
- _____ (1991). *Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları*, İstanbul: Dergâh Yayınları.
- _____ (2011). *Mukayeseli Edebiyat*, İstanbul: Dergâh Yayınları.
- İLERİ, Selim (2014). "Vurun Kahpeye: Birkaç İzlenim," Halide Edip Adivar, *Vurun Kahpeye*, İstanbul: Can Yayınları.
- KACIROĞLU, Murat (2009). "Millî Mücadele ve Erken Dönem Cumhuriyet Romanında Harp Zenginleri", *Karadeniz Araştırmaları*, Sayı: 20, Kış 2009.
- KAHRAMAN, Hasan Bülent (2003). "Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı- Temel Eserlerimiz," *Radikal Kitap*, 31.10.2003.
- KALPAKLI, Mehmet (2014). "Sunuş," Halide Edib Adivar, *Vurun Kahpeye*, İstanbul: Can Yayınları.
- ÖNCÜ, Ali (2009). *Cumhuriyet Dönemi Türk Romanında Din Eğitime Bakış (Halide Edip Adivar Örneği)*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İlahiyat Anabilim Dalı.
- ÖNERTOY, Olcay (2011). "Halide Edip Adivar'ın Romanlarında Toplumsal Eleştiri," *Türkoloji Dergisi*, Cilt: 18, Sayı: 1.
- SEVİNÇ, Canan (2009). "Atatürk Dönemi (1923-1938) Türk Romanında Millî Mücadele," *Turkish Studies*, Cilt: 4/ I-II, Kış 2009.
- TÜRKEŞ, A. Ömer (2006). "Bir Avuç Roman," *Birikim*, Sayı: 207, Temmuz 2006.
- YALÇIN, Alemdar (2012). *Siyasal ve Sosyal Değişmeler Açısından Cumhuriyet Dönemi Türk Romanı (1920-1946)*, Ankara: Akçağ Yayınları.

